

Natura 2000-handleplan 2010-2015

Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenå

Natura 2000-område nr. 52

Habitatområde H48

Fuglebeskyttelsesområde F33 og F35

Silkeborg
Kommune

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

HØRSENS KOMMUNE

Kolofon

Titel:

Natura 2000-handleplan 2010-2015, Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenå

Natura 2000-område nr. 52

Habitatområde H48

Fuglebeskyttelsesområde F33 og F35

Udarbejdet af:

Horsens Kommune

Rådhusvej 4

8700 Horsens

www.horsenskommune.dk

Silkeborg Kommune

Søvej 3

8600 Silkeborg

www.silkeborgkommune.dk

Skanderborg Kommune

Adelgade 44

8660 Skanderborg

www.skanderborg.dk

Naturstyrelsen, Søhøjlandet

Vejlsøvej 12

8600 Silkeborg

www.naturstyrelsen.dk

Gælder fra:

December 2012

ISBN nummer: 978-87-7279-469-3

Forsidefoto: Hedeareal på nordsiden af Salten Langsø
af Henriette Bjerregaard

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	3
Baggrund	4
Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	6
Mål for planperioden	9
Forventede metoder og forvaltningstiltag	11
Prioritering af den forventede forvaltningsindsats	15
Forventet effekt	16
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag	18
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere	21
Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur	22
Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	23
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.	25

Baggrund

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her: http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer/.

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-plan for område Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenå.

Handleplanen er udarbejdet af Horsens Kommune, Skanderborg Kommune, Silkeborg Kommune og Naturstyrelsen.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Hver kommune sikrer gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015 forudsat, at der kan opnås finansiering og lodsejeropbakning.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Naturstyrelsen er offentlig lodsejer og gennemfører Natura 2000-planen direkte i sin drifts- og plejeplan. Der er resuméer af disse drifts- og plejeplaner i bilag 4. Herudover indgår denne drifts- og plejeplanlægning for offentlige arealer kun i handleplanens bilag 2.

Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009), bekendtgørelse nr. 1117 af 25. november 2011 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse nr. 1116 af 25. november 2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
 - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
 - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
 - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag 5.

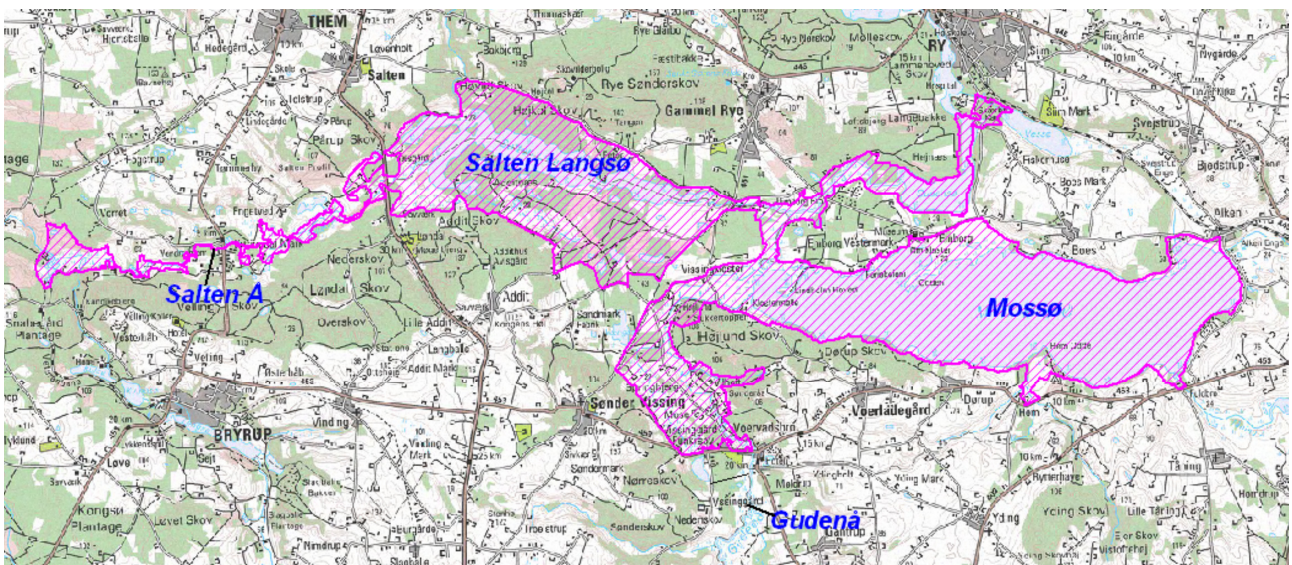
Miljøvurdering af Natura 2000-handleplanen:

Handleplanen kan være omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til lov om miljøvurdering af planer og programmer (Lovbekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009). For samtlige statslige naturplaner er der foretaget en strategisk miljøvurdering.

Natura 2000-handleplanen har et indhold, der i vidt omfang baserer sig på de oplysninger, som allerede er givet i de miljøvurderede naturplaner. Da handleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser eller yderligere vil kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt, vurderes handleplanen ikke at være omfattet af lov om miljøvurdering af planer og programmer.

Græssende Galloway-kvæg på rigkæret i Jyllands største indlands floddelta, Klosterkær vest for Mossø.

Kort over Natura 2000-området

Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Natura 2000 område nr. 52 Salten Å, Salten Langsø, Mossø og søer syd for Salten Langsø og dele af Gudenåen

Områdebeskrivelse

Natura 2000-området er en del af det midtjyske søhøjland og rummer noget af Danmarks smukkeste og mest varierede natur. Mossø - Salten Langsø dalstrøget hører til landets mest imponerende og illustrative istidslandskaber med Gudenådalen krydsende vinkelret i nord-sydgående retning.

Mossø er Jyllands største sø omgivet af et kuperet landskab med marker, enge og skove. Saltendalen med Salten Ådal og Salten Langsø er en sidegren til Gudenåen og er blandt landets mest uforstyrrede naturområder. Området nord og syd for Salten Langsø er fortrinsvis dækket af skov, men indeholder også mindre arealer med hede, eng og mose samt en række værdifulde småsøer.

Det samlede areal er på ca. 4.470 ha.

Vigtigste naturværdier

Fem store søer dækker alene knap halvdelen af områdets samlede areal, og omkring Salten Langsø ligger en perlerække af kalk- og næringsfattige småsøer med fin naturtilstand. Fattigkær af typen hængesæk er også velrepræsenteret, og her er den meget sjældne plante blomstersiv for nylig genfundet.

Skove og plantager udgør en vigtig del af området dækkende knap 1/3 af arealet. De fugtige skovnaturtyper er arealmæssigt mest betydende, bl.a. ligger der store sammenhængende partier med skovbevoksede tørvemoser sydvest for Salten Langsø. Derudover er der forekomst af bøgeskov på morbund, egekrat og elle- og askesump langs søer og vandløb.

Kombinationen af store søer og skove gør området til et af Danmarks bedste rovfugleterræner. Både havørn og fiskeørn ses regelmæssigt ved Salten Langsø og Mossø, og havørn har etableret sig som ynglefugl her siden 2008.

En af områdets karakterfugle er isfugl, der yngler i stejle vandløbsskrænter ved Salten Langsø og Mossø, hvor arten har sit danske kerneområde. Sortspætte yngler i de højstammede skove med islæt af nåleskov. Stor skallesluger findes i vinterperioden i et internationalt betydende antal. Odderen nyder godt af de mange uforstyrrede krat og moser og er registreret langs alle større vandløb og de fleste søer. Bæklampret klarer sig relativt godt på grund af reduceret vandløbsvedligeholdelse og relativt rene vandløb.

Trusler mod områdets naturværdier

Der er foretaget en tilstandsvurdering for de fleste af områdets naturtyper, og truslerne mod udpegningsgrundlaget er registreret.

De væsentligste er nævnt her:

Mange af de naturtyper, som området er udpeget for at beskytte, vurderes at være påvirket af luftbåren kvælstofbelastning (eutrofiering), især de næringsfattige naturtyper som hængesæk, heder, sure overdrev, kildevæld og skove. I flere af områdets søer er der fosforbelastning fra spildevand og dyrkede arealer. Dette resulterer i voldsom vækst af planktonalger, som giver uklart vand og dermed bortskygning af undervandsvegetationen.

Mange steder er der problemer som følge af tilgroning pga. manglende afgræsning. I stilkegekrattene vil spredning af skyggetålende træarter som bøg med tiden ændre egekrattet til en bøgedomineret skovtype, hvis udviklingen ikke standses ved en aktiv indsats.

Invasive arter og arter som f.eks. gyvel og ørnebregne er et stort problem på heder og overdrev. Forsuring er en trussel mod de næringsfattige søer. Forstyrrelse fra sejlads og lignende er en trussel mod arter som fiskeørn, havørn, stor hornugle og sortspætte.

Oversigt over de væsentligste virkemidler til gennemførelse af denne plan:

Indsats	Stort omfang	Mindre omfang	Undersøges nærmere	Ikke relevant
Rydning, fjernelse af uønsket opvækst Herunder bekæmpelse af invasive arter	X			
Forbedring af hydrologi Fx ved at standse dræning, genoprette vandløb	X			
Ekstensiv drift Fx indførsel eller opretholdelse af græsning, høslet mm.	X			
Sikring af arealer Sikring af natur der ikke pt. er beskyttet (f.eks. skovnatur)	X			
Reducere forstyrrelser	X			
Forbedring/sikring af levesteder Fx ved etablering af vandhuller, sikring af redetræer eller større fouragerings- eller yngleområder	X			
Sammenkædning af naturarealer Fx ved udlæg af naturarealer til samdrift af mindre og adskilte naturområder.	X			

Målsætning og indsats

Den overordnede målsætning for området er, at områdets skove, lysåbne natur og mange søer og vandløb skal udgøre et stort, sammenhængende naturområde med vægt på ekstensiv udnyttelse og retablering af de hydrologiske og naturmæssige sammenhænge mellem våde og tørre naturtyper.

Søer og vandløb, herunder de to store vandløb Gudenåen og Salten Å, skal opnå gunstig naturtilstand. Områdets truede naturtyper og arter prioriteres højt.

Det gælder de våde og tørre heder, sure overdrev, tidvis våd eng, rigkær og levesteder for lys skivevandkalv, stor vandsalamander samt den nationale ansvarsart damflagermus, som alle skal sikres en god-høj naturtilstand.

Lobeliesøer sikres fortsat høj naturtilstand.

De store arealer med skovnaturtyper sikres gunstig tilstand med særlig fokus på skovbevokset tørvemose grundet den store udbredelse i området og på levesteder for de skovlevende fuglearter. Arealet af ovennævnte naturtyper og levesteder skal øges, og der skal så vidt muligt skabes sammenhæng mellem forekomsterne.

Indsatsen vil helt overvejende dreje sig om at sikre og/eller genindføre lysåbne forhold ved rydning af opvækst og ved drift (græsning) af naturtyperne, samt ved at gennemføre en indsats over for invasive plantearter og problemarter.

For mange vandafhængige naturtyper vil det desuden være afgørende at sikre en forbedret hydrologi, ligesom der skal sikres gode yngle / leve / fourageringssteder for f.eks. lys skivevandkalv, stor vandsalamander, odder, damflagermus og fuglene.

Skovnaturtyper sikres ved indgåelse af aftaler.

Der foretages en sammenkædning af forekomsterne af surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær, hvor det naturmæssigt er muligt.

*Hede truet af tilgroning med birk.
Habitatnaturområde, tør hede på
Sukkertoppen før og efter rydningsindsatsen,
der blev gennemført vinteren 2010/11.*

Foto: Frida Franko-Dossar

Mål for planperioden

(Natura 2000-planens indsatsprogram)

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal være gennemført med udgangen af år 2015, dog år 2021 for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet er på side 28 i [Natura 2000-planen](#).

Her er et sammendrag af Natura 2000-planens indsatsprogram:

Opmærksomheden henledes på, at planens indsatsprogram for fuglearter udelukkende omfatter indsats inden for de dele af Natura 2000-området, som er fuglebeskyttelsesområder. Natura 2000-området rummer 2 fuglebeskyttelsesområder med forskelligt udpegningsgrundlag.

Naturtyper

- De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje.
- Skovnaturtyper sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje, eller udlægges i særlige tilfælde til urørt skov.
- Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi på arealer med tidvis våd eng, hængesæk, avneknippemose, kildevæld og rigkær.
- Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.
- Invasive arter som hvidgran, bjergfyr, glansbladet hæg, snebær, rynket rose og lupin bekæmpes, og deres spredning forebygges efter bedst kendte viden.
- Problemarter som gyvel, rødgran og ørnebregne bekæmpes og deres spredning forebygges på heder og overdrev så vidt muligt og efter bedst kendte viden.
- Arealet med våd hede, tør hede og avneknippemose udvides og sammenkædes, hvor de naturmæssige forudsætninger er til stede.
- Surt overdrev, tidvis våd eng og rigkær udvides alle i størrelsesorden 5 ha. Arealerne søges udvidet ved indførsel af en hensigtsmæssig og sammenhængende drift og sammenkædes, hvor de naturmæssige forudsætninger er til stede.
- Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.

Arter

- Der sikres velegnede levesteder for lys skivevandkalv, bæklampret, stor vandsalamander, damflagermus, odder, stor skallesluger, isfugl, sortspætte, stor hornugle, rørhøg, fiskeørn og havørn.
- Levestederne for lys skivevandkalv forbedres.
- Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed over for forstyrrelser for stor skallesluger, isfugl, sortspætte, stor hornugle, rørhøg, fiskeørn, havørn, samt odder og damflagermus.
- Der etableres klynger af ynglevandhuller til stor vandsalamander. Adskilte populationer søges sammenbundet med ekstensivt drevne landområder. Kendte og potentielle ynglevandhuller restaureres.

- Egnede ynglelokaliteter, leve og fourageringssteder for fugle på udpegningsgrundlaget sikres bl.a. gennem indsats for skovnaturtyperne. Herunder via sikring af egnede redetræer.
- For rørhøg sikres ynglelokaliteten mod tilgroning.

Indsatser, som forventes gennemført via anden planlægning end handleplanen

Husdyrgodkendelsesloven:

- Næringsstofftilførsel fra luft, overfladevand- og dræntilløb reduceres.

Vandplanen:

- Vandløb med vandplanter sikres gode fysiske og kemiske forhold samt kontinuitet.
- Vandplanen begrænser næringsstofftilførslen til øvrige søer (f.eks. 3150 og 3160) i området.

Græsningsfold i Klosterkær ved Mossø. Siden billedet er taget, blev hegnslinien trukket helt tilbage til skoven i baggrunden. Håbet er, at dyrene bider hele området ned til gavn for arter, der er karakteristiske for rigkær og tidvis våd eng.

Foto: Frida Franko-Dossar

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram). Der angives dog *ikke* metoder og forvaltningstiltag for offentlige arealer, hvor lodsejerne selv udarbejder drifts- og plejeplaner for at gennemføre Natura 2000-planen. Der henvises til resuméerne af denne offentlige drifts- og plejeplanlægning i bilag 4.

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til <http://naturerhverv.fvm.dk/> og – for skovbevoksede arealer – til <http://www.naturstyrelsen.dk/>.

Naturtyper

I tabel 1 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget, jf. bilag 1. Tabellen er inddelt i 3 grupper:

- Lysåbne naturtyper, inkl. sø- og vandløbsnaturtyper (se bilag 1 og 5)
- Skovnaturtyper (se bilag 1 og 5)
- Ny habitatnatur (dvs. forventede udvidelser af naturtyperne)

Hovedparten af arealet med naturtyper er kortlagt, og kan ses på hjemmesiden <http://prior.dmu.dk/>. I tabel 1 er der et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for de kortlagte naturtyper samt et skøn over omfanget af ny habitatnatur. I den forbindelse skelnes mellem ”Igangværende indsats” og ”Behov for ny indsats”, da der allerede er igangværende indsatser i Natura 2000-området, der bidrager til at opfylde handleplanens mål.

Arealer angivet i tabel 1 er potentielle bruttoarealer, der vil blive undersøgt nærmere i planperioden mhp. at vurdere gennemførlighed. Indsatsens præcise omfang i planperioden vil bero på en biologisk, teknisk og økonomisk vurdering og vil sikre Natura 2000-planens målopfyldelse ved at:

- Arealer med disse naturtyper inden for Natura 2000-området ikke går tilbage
- Tilstanden samlet set ikke forringes i denne planperiode.

Hvor der i Natura-2000-planen er angivet eksakte antal hektar, er disse antal også normsættende for handleplanens ambitionsniveau, og der er således ikke tale om potentielle bruttoarealer. Det gælder i tabel 1 for forvaltningstiltag inden for kommunernes myndighedsområde, dvs. for lysåbne naturtyper: rydning af uønsket opvækst, græsning eller høslæt, afskrælning eller afbrænding, og i skov uden fredskovspligt: skovnaturtypebevarende drift og pleje, urørt skov og forbedring af hydrologi samt udvidelser af naturtyper.

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Lysåbne naturtyper:			
Rydning af uønsket opvækst	Ca. 30 ha	Op til 75 ha	Op til 105 ha
Græsning eller høslæt	Ca. 43 ha	Op til 159 ha	Op til 202 ha
Afskrælning eller afbrænding		op til 13 ha	op til 13 ha
Skovnaturtyper:			
<i>Skov med fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	Ca. 2 ha	Op til 180 ha	Op til 180 ha
Urørt skov	Ca. 19 ha	Op til 13 ha	Op til 32 ha
Forbedring af hydrologi	-	Op til 6 ha	Op til 6 ha
<i>Skov uden fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	Ca. 12 ha	Op til 145-190 ha	Op til 155-200 ha
Urørt skov	Op til 1 ha	Op til 45 ha	Op til 45 ha
Forbedring af hydrologi	-	Op til 40 ha	Op til 40 ha
Ny habitatnatur**:			
Udvidelser af naturtyper		Op til 19-21 ha	Op til 19-21 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 4.

** I bilag 3 er der et kort, som viser potentielle områder for ny habitatnatur.

Særligt for lysåbne naturtyper:

- Igangværende indsatser:
Dækker areal af lysåbne naturtyper, der i planperioden til og med 2015 er omfattet af MVJ-tilsagn, eller lignende bindende driftsaftale der omfatter rydning og/eller ekstensiv pleje.
- Behov for ny indsats:
Det er skønnet, at der er behov for rydning af uønsket opvækst, hvis vedplanters krone dækker mere end 10-25% af arealet.
Det er skønnet, at der er behov for græsning, høslæt, afskrælning eller afbrænding på det resterende areal af lysåbne naturtyper, som ikke er omfattet af MVJ-tilsagn, eller lignende bindende driftsaftale der omfatter rydning og/eller ekstensiv pleje.

Særligt for skovnaturtyperne:

- Igangværende indsatser
Dækker skovarealer, der i hele planperioden er beskyttet ved skovlovsaftale, fredning eller lignende. I særlige tilfælde kan der være behov for en supplerende beskyttelsesindsats.

Bemærk: Træbevoksede moser, hvor vegetationen er opstået naturligt, er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 eller skovlovens § 28. Det kan omfatte 91D0 Skovbevokset

tørvemose og 91E0 Elle- og askeskov. Sådanne arealer er ikke medtaget under ”Igangværende indsatser” i tabel 1, selvom beskyttelsen kan være tilstrækkelig.

- **Behov for særlig indsats**
Generelt skal der være en særlig beskyttelsesindsats af skovnatur, der er i høj tilstand. Det skal bidrage til at bevare de ekstraordinære naturværdier. Se nærmere i bilag 5 under ”Skovnaturtypebevarende drift og pleje” og ”Urørt skov”.

Bruttoarealet for urørt skov er arealer i høj tilstand med bl.a. stor andel dødt ved, mens bruttoarealet for forbedret hydrologi er de mest tørre arealer med 91D0 Skovbevokset tørvemose og 91E0 Elle- og askeskov, der har fungerende grøfter.

- **Reduktion af arealet med skovnaturtyper**
I forbindelse med udvidelser af den truede naturtype 7230 Riggær kan der forekomme reduktioner i arealet med 91E0 Elle- og askeskov.

Ny habitatnatur:

- Arealer til udvidelse af naturtyper er udvalgt hvor jordbundsforhold, fugtighed, terræn samt nuværende og evt. tidligere tilstand/anvendelse indikerer potentiale for habitatnatur eller sammenbinding mellem isolerede forekomster.

Arter

I tabel 2 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *arterne* på udpegningsgrundlaget (jf. bilag 1) *udover* indsatsen for naturtyperne, som i mange tilfælde også vil gavne arterne.

Antal stk. angivet i tabel 2 er potentielle bruttostk. Indsatsens præcise omfang i planperioden vil bero på en biologisk, teknisk og økonomisk vurdering.

Tabel 2: Forventede metoder og forvaltningstiltag for arter *udover* indsatsen for naturtyperne.*

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Tidligere indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Restaurering af vandhuller	2	Op til 3	Op til 5
Nygravning af vandhuller	2	Op til 9	Op til 11

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 4.

Indsatsen for naturtyperne forventes i væsentligt omfang at bidrage til at sikre velegnede levesteder for arter på udpegningsgrundlaget.

Der vurderes at være behov for følgende supplerende indsats:

Sikring af velegnede levesteder for arter

Lys skivevandkalv

Der forsøges etableret egnede levesteder for lys skivevandkalv i umiddelbar nærhed af kendte tidligere levesteder. Indsatsen kan ske i form af nyetablering eller oprensning af vandhuller.

Stor vandsalamander

Der etableres klynger af ynglevandhuller til stor vandsalamander inden for eller i umiddelbar tilknytning til Natura 2000 området. Adskilte populationer søges sammenbundet med ekstensivt drevne landområder. Kendte og potentielle ynglevandhuller restaureres.

Rørhøg

Ynglelokaliteten – rørskov – sikres mod tilgroning med ekstensiv naturpleje med anvendelse af græsning, og fokus på at bevare den lysåbne rørskov med nedskæring af pilekrat samt stedvise forbedringer af de hydrologiske forhold. Praksis for rørhøst vurderes, så den sikrer den passende balance mellem rørskovens alder og kvalitet som ynglelokalitet for arten.

Fiskeørn

Der skal sikres passende uforstyrrede forhold i en zone omkring ynglepladsen i yngleperioden.

Stor skallesluger, isfugl, sortspætte, stor hornugle, rørhøg, havørn, odde og damflagermus

Naturstyrelsen undersøger og vurderer hvor og i hvilket omfang, der er behov for en konkret indsats, og i givet fald sikrer kommunerne, at der følges op herpå.

Prioritering af den forventede forvaltningsindsats

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende naturarealer og arter
2. Sikring af de små naturarealer
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

I første planperiode gælder indtil videre den med Grøn Vækst afledte nationalpolitiske præmis om frivillighed i Natura 2000-indsatsen, hvilket også er baggrunden for økonomaftalen for 2013 ml. regeringen og KL, der lægger de økonomiske rammer for den kommunale Natura 2000-indsats.

Her beskrives de dele af indsatsprogrammet, som handleplanmyndighederne forventes at gennemføre med særligt fokus og tidligt i planperioden:

Opsøgende / faciliterende indsats over for særlige lodsejergrupper:

- Lodsejere, hvis driftsaftaler udløber i planperioden
- Lodsejere, som er særligt interesserede i at gennemføre en indsats
- Lodsejere med særligt store arealer omfattet af Natura 2000-planen
- Lodsejere med særligt sårbare naturtyper og arter

*Skovbevokset tørvemose med sø i gammel tørvegrav i Pinddal Mose.
Foto: Frida Franko-Dossar*

Forventet effekt

Her beskrives den forventede naturmæssige effekt ved at gennemføre de enkelte aktiviteter. Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Lysåbne naturtyper

Rydning af uønsket opvækst

I forbindelse med pleje af lysåbne arealer vil det ofte være nødvendigt at foretage en rydning af buske og træer. Det vil typisk være arealer, hvor græsning eller slåning har været enten utilstrækkelig eller helt opgivet, og der har indfundet sig uønsket opvækst. Det kan f.eks. være bævreasp på overdrev og hede eller pilekrat i moser, enge og søer. Rydningen sikrer, at den flora og fauna, der trives med lysåbne forhold, ikke skygges bort. Desuden vil rydning ofte bidrage til at bekæmpe invasive arter som nåletræer og glansbladet hæg. Det er vigtigt, at det ryddede opvækst fjernes for at skabe gode vækstbetingelser for den lysåbne vegetation.

Ved rydning af arealer med stort potentiale for at udvikle ny habitatnatur vil den vegetation, der er karakteristisk for naturtypen, kunne indfinde sig efter få år. Det gælder særligt for tidlige tilgroningsstadier af naturtyperne.

Græsning eller høslæt

Hovedparten af de lysåbne naturtyper er betinget af græsning eller høslæt. Overlades de til sig selv uden drift, vil de gro til i høje urter og græsser og med tiden springe i krat og skov. Det er en naturlig proces, men hvis det får lov at ske, vil et stort antal arter blive skygget bort.

Græsning eller høslæt vil derfor have en stor positiv effekt på de fleste lysåbne naturtyper og vil ofte være en forudsætning for gunstig bevaringsstatus. Der er dog enkelte lysåbne naturtyper, som ikke eller kun i særlige tilfælde vurderes at have behov for afgræsning eller høslæt. Det drejer sig f.eks. om hængesæk og højmoser.

Græsning eller høslæt er et middel til at bekæmpe invasive arter som f.eks. bjørneklo og glansbladet hæg samt problemarter som f.eks. gyvel og bjerg-rørhvene.

Når afgræsning foregår uden eller med begrænset tilskudsfodring, eller når høslæt følges op med fjernelse af den afslåede biomasse, vil effekten af græsning eller høslæt være særlig positiv, idet plejen i disse tilfælde både sikrer lysåbne forhold og fjerner næringsstoffer fra arealerne.

Afskrælning eller afbrænding

Disse tiltag er særlig relevante på heder og klitheder. På disse naturtyper vil der ofte ske en ophobning af uomsat førne. Denne proces accelereres af de høje koncentrationer af luftbåren kvælstof kombineret med, at udnyttelsen af disse naturtyper i form af afgræsning, tørveskrælning og afbrænding i stort omfang er ophørt i løbet af det sidste århundrede. Resultatet af dette er en mere forarmet flora og fauna, hvor arealerne med tiden vil springe i skov.

Ved afbrænding fjernes en stor del af den overjordiske biomasse inklusive førnelaget. Dette resulterer typisk i en pletvis blotlæggelse af den underliggende mineraljord. Herved skabes der spiringsmuligheder for mange konkurrencesvage arter af planter, herunder mosser og laver, hvis forekomst er betinget af tilstedeværelsen af blotlagt mineraljord. Afskrælning af det øverste tørvelag har en lignende effekt.

Skovnaturtyper

Skovnaturtypebevarende drift og pleje

Med den *skovnaturtypebevarende drift og pleje* beskyttes skovnaturtyperne mod gødskning, sprøjtning og yderligere afvanding. I nogle tilfælde etableres mere naturlige vandstandsforhold. Der sikres nogle af de naturmæssigt vigtige strukturer, f.eks. vedvarende skovdække, en vis andel uforstyrret jordbund, hule og døde træer. De karakteristiske træarter for skovnaturtyperne fremmes, og invasive arter kan bekæmpes. I særlige tilfælde plejes skovnaturtyperne med gamle driftsformer såsom skovgræsning og stævning. Den samlede forventede effekt er en sikring af skovnaturtyperne. Arter som f.eks. damflagermus, sortspætte og stor vandsalamander vil få forbedret deres levesteder i kraft af bevaring af træer med hulheder samt dødt ved. Sikring af redetræer for fuglearter som fiskeørn og havørn kan desuden være en del af den skovnaturtypebevarende drift og pleje.

Urørt skov

Udlæg til urørt skov sikrer fri dynamik og andre naturlige processer i skovens økosystem. Der vil efter en (længere) årrække typisk være mere dødt ved, flere store og hule træer, en uforstyrret jordbund samt mere naturlig hydrologi. På sigt vil der kunne ses en effekt på den flora og fauna, der er tilknyttet disse naturforhold. Den samlede forventede effekt er en sikring af skovnaturtyperne og de særlige strukturer, som knytter sig til urørt skov. Arter som f.eks. damflagermus, stor vandsalamander, stor hornugle, sortspætte, fiskeørn og havørn vil få forbedrede levesteder ved udlæg til urørt skov.

Forbedring af hydrologi i skov

Lukning af grøfter, fjernelse af drænrør mv. kan være afgørende plejetiltag for fugtige skovnaturtyper som skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov samt for visse skovlevende arter. Effekten af mere naturlige vandstandsforhold i skovnaturtyperne vil typisk være, at de karakteristiske fugtigbundsplantearter knyttet til skovnaturtyperne bliver mere dominerende og flere arter genindvandrer. Samtidig vil førnelaget blive genopbygget, hvorved CO₂ lagres og næringsstoffer tilbageholdes. Arter som f.eks. stor vandsalamander og damflagermus vil typisk nyde godt af forbedret hydrologi, der kan give både flere levesteder og bedre kvalitet af de enkelte levesteder. Andre arter som odder kan mere indirekte blive tilgodeset, da øget vandstand kan medføre mindre færdsel i et område, og dermed færre forstyrrelser.

Ny habitatnatur

Den ny habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyperne og/eller udvide arealet af truede naturtyper. Desuden kan det være for at øge levestederne for truede arter.

Hvis udvidelserne sker på arealer med et stort potentiale for genskabelse af naturtyper, vil der med den nødvendige indsats (forbedring af vandstandsforhold, rydning mv.) og pleje (afgræsning eller høslæt) kunne udvikles ny habitatnatur på relativt få år. Det kan f.eks. være arealer, der tidligere har rummet naturtypen og som ligger i nær tilknytning til eksisterende arealer med naturtypen. Hvis udvidelsen derimod foregår på tidligere landbrugsjord, må udviklingen mod habitatnatur af høj kvalitet forventes at tage væsentlig længere tid (ofte flere årtier).

Arter

Hovedparten af indsatsen for arterne på udpegningsgrundlaget vil ske gennem indsatsen for naturtyperne. Der foretages en særlig indsats for følgende arter:

Lys skivevandkalv, Stor vandsalamander, Rørhøg, og Fiskeørn.

Lys skivevandkalv

Etablering og oprensning af vandhuller i nærheden af de eksisterende levesteder for lys skivevandkalv forventes at bidrage til en spredning af arten og stabilisering af bestanden i området.

Stor vandsalamander

For at hjælpe bestandene af stor vandsalamander, bliver der gravet og restaureret vandhuller som en indsats udover den, der foregår for forbedring af naturtyperne. Nogle af vandhullerne ligger indenfor Natura 2000-området, men der bliver også arbejdet med vandhuller udenfor habitatområdet i erkendelse af, at det kan være vanskeligt at placere nye vandhuller indenfor habitatområdet på grund af de store naturværdier.

Det forventes at vandhullerne vil fungere som trædesten til spredning af stor vandsalamander til flere lokaliteter både indenfor og udenfor Natura 2000-området, og skabe mulighed for udveksling af genetisk materiale for at styrke bestandene.

Rørhøg

Ynglelokaliteter i rørskov sikres mod tilgroning ved ekstensiv naturpleje med anvendelse af græsning, og via fokus på at bevare den lysåbne rørskov med nedskæring af pilekrat, samt via stedvise forbedringer af de hydrologiske forhold. Praksis for rørhøst vurderes, så den sikrer den passende balance mellem rørskovens alder og kvalitet som ynglelokalitet for arten.

Fiskeørn

Det forventes, at indsats omkring forbedring af levesteder og sikring af uforstyrrede forhold omkring ynglepladser i yngleperioden vil bidrage til, at der er grundlag for tilstrækkelig egnede yngle- og fourageringsmuligheder for fiskeørn.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 48:

Naturtypenr.	Naturtype	Handleplan-myndighed				I alt*
		Horsens Kommune	Silkeborg Kommune	Skanderborg Kommune	Naturstyrelsen	
4010	Våd hede	0,5 ha	-	-		0,5 ha
4030	Tør hede	30 ha	39 ha	11 ha		80 ha
5130	Enekrat	-	11 ha	-		11 ha
6230	Surt overdrev	19 ha	9 ha	0,5 ha		29 ha
6410	Tidvis våd eng	15 ha	0,1 ha	0,6 ha		15 ha
7140	Hængesæk	8 ha	10 ha	2 ha		20 ha
7210	Avneknippemose	-	-	0,5 ha		0,5 ha
7220	Kildevæld	0,2 ha	0,4 ha	-		0,7 ha
7230	Rigkær	27 ha	15 ha	10 ha		52 ha
9120	Bøg på mor med kristtorn	0,1 ha	-	-	30 ha	30 ha
9130	Bøg på muld	-	-	-	-	-
9190	Stilkege-krat	11 ha	0,2 ha	9 ha	6 ha	26 ha
91D0	Skovbevokset tørvemose	53 ha	2 ha	27 ha	114 ha	197 ha
91E0	Elle- og askeskov	32 ha	10 ha	65 ha	53 ha	162 ha
3110	Lobeliesø					ej kortlagt
3130	Søbred med småurter					ej kortlagt
3140	Kransnålalge-sø					ej kortlagt
3150	Næringsrig sø					ej kortlagt
3160	Brunvandet sø					ej kortlagt
3260	Vandløb					ej kortlagt
3270	Å-mudderbanke					ej kortlagt
I alt*		195 ha	97 ha	126 ha	203 ha	623 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner.

Arter

Artskode	Artsnavn
1082	Lys skivevandkalv
1096	Bæklampret
1166	Stor vandsalamander
1318	Damflagermus
1355	Odder

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 33:

Artsnavn
Stor skallesluger (Trækkende)
Fiskeørn

Havørn (Trækkende)
Stor hornugle
Isfugl
Sortspætte

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 35:

Artsnavn
Rørhøg
Isfugl

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner.

*Fåregræsning på Sukkertoppen.
Foto: Frida Franko-Dossar*

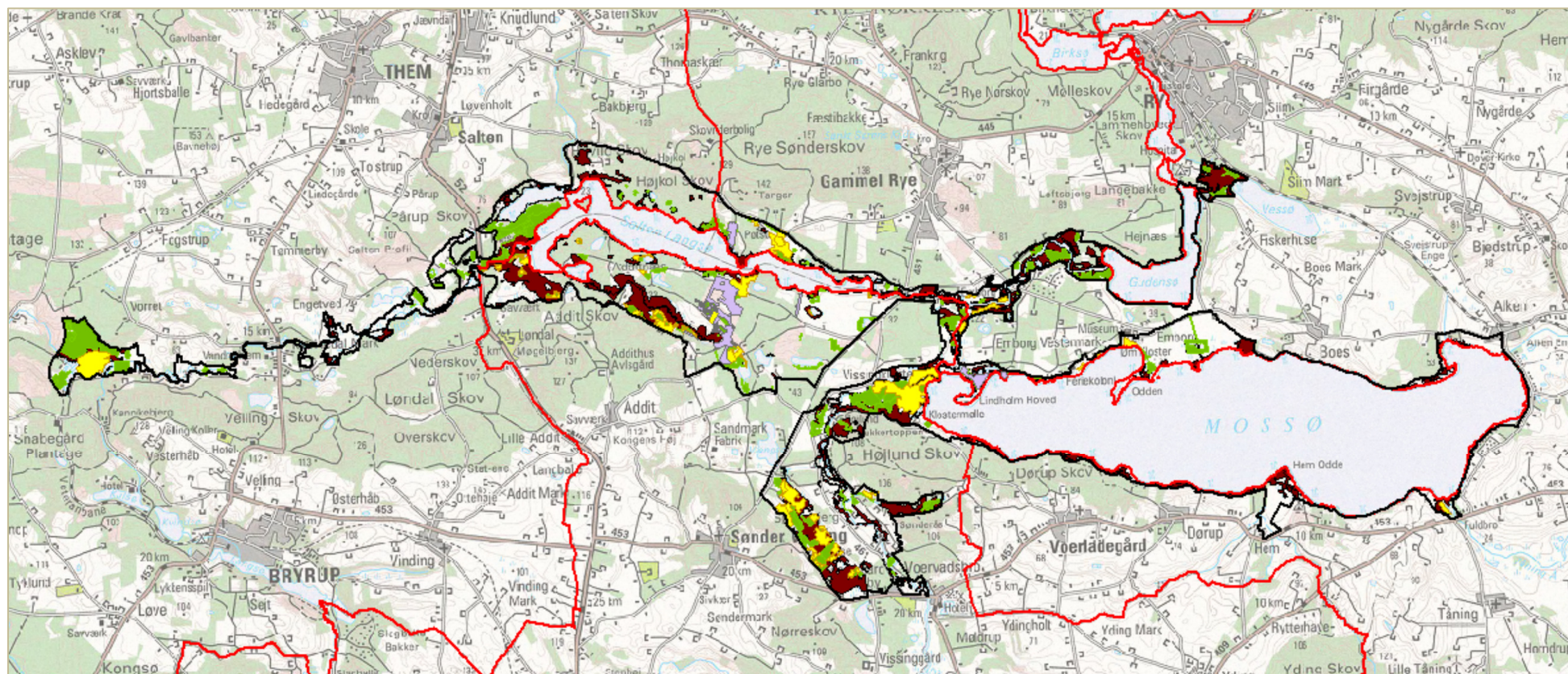
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere

Det kan både være handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere, der skal følge op på disse retningslinjer. Derfor omfatter bilag 2 både private og offentlige arealer (inkl. offentlige arealer, hvor lodsejeren selv udarbejdet drifts- og plejeplan).

Der er aftalt følgende opgavefordeling mellem de offentlige lodsejere og handleplan-myndigheder i Natura 2000-området:

	Handleplan-myndighed				Offentlige lodsejere	Total
	Horsens Kommune	Silkeborg Kommune	Skanderborg Kommune	Naturstyrelsen	Naturstyrelsen	
Udvidelse af naturtyper	Ca. 12-13 ha	Ca. 5 ha	Ca. 2-3 ha	-	Ca. 2 ha	Ca. 21-23 ha
Udvidelse af levesteder for arter (vandhuller)	Ca. 3 stk.	Ca. 5 stk.	Ca. 1 stk.	-	Ca. 2 stk.	Ca. 11 stk.

Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur

Tegnforklaring

- Kommunegrænser
- Natura 2000-område
- Lysåbne habitatnaturtyper
- Skovhabitat-naturtyper
- Potentielle områder for udvidelse af lysåbne naturtyper
- Delvist allerede eksisterende, delvist potentielle lysåbne habitatnaturområder

Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

De statsejede arealer i natura 52 området koncentrerer sig, bortset fra et par mindre lodder, ved vestenden af Mossø og op mod Gudensø

Naturstyrelsens arealer i natura 52 området fordeler sig ligeligt på tørt land overvejende med overdrev og fugtige til meget vådbund med decideret sumpe, engarealer og elle askemoser der flere steder står som galleriskov langs vandløb og søer.

Overdrevsarealer og store dele af engene er i drift med græsning. Elle askemoserne er de fleste steder opstået som følge af manglende drift af enge.

Dyrelivet er generelt rigt og varieret. Med mange fugle, flagermus, krybdyr, en del padder og insekter, hvoraf især vandlevende arter er talrige.

Tabel a Kortlagte naturtyper på Naturstyrelsens arealer i området

Naturtype	Nr.	Navn	Areal ejet af NST (ca. ha)
Lysåbne naturtyper	6230	Surt overdrev	6
	6410	Tidvis våd eng	5
	7230	Rigkær	9
			20
Skovnaturtyper	91D0	Skovbevokset tørvemose	1
	91E0	Elle- og askeskov	26
	9120	Bøg på mor med kristtorn	3
			29
Ialt			49

Indsats for naturtyperne

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Skovnaturtyper

I tabel b og c skelnes mellem "Eksisterende driftsplan mv." og "Nyt", da der allerede ifølge driftsplaner m.m. for styrelsens arealer skal ske en drift/pleje, der bidrager til at gennemføre plejeplanen.

Tabel b Planlagt indsats for lysåbne naturtyper

Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Ha (ca.)
Areal uden drift	nyt	<1
		<1
Rydning af uønsket opvækst	eksisterende	7
		7
Græsning	eksisterende	18
	nyt	<1
		18

Tabel c Planlagt indsats for skovnaturtyper

Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Ha (ca.)
Urørt skov	eksisterende	6
	nyt	1
		7
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	nyt	22
		22
Bevarelse af store træer til henfald	eksisterende	22
		22
Gamle driftsformer i skov	eksisterende	6
		6

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets naturtyper vil samtidig tilgodese en række arter på udpegningsgrundlaget. Herudover planlægger Naturstyrelsen en særlig indsats for rørhøg, stor vandsalamander og damflagermus, som fremgår af tabel e.

Tabel e Planlagt indsats for arter *udover* indsatsen for naturtyperne

	Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Enhed	Antal enheder
A081 Rørhøg	Rydning af uønsket opvækst	nyt	ha	1
				1
1166 Stor vandsalamander	Indsats for vandhuller/soer	nyt	stk	1
				1
1318 Damflagermus	Sikring af opholdssteder i bygninger	eksisterende		

Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlandsstrandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med Empetrum nigrum) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkeling) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med Rhynchosporion) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantensamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransålg) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på mor) , 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkeke-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .
Kortlægning	Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række

	naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR.
Tilstandsklasse	Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks. Der er 5 tilstandsklasser: I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand. Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR.
Gunstig bevaringsstatus	En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når: - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når: - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside.
Natura 2000-handleplan	Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.

Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde: Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold: • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag: • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner: • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt

